

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ШЕВЧЕНКО Олена Леонідівна

УДК 316.62:378

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРЕДИКТОРИ
ПРОФЕСІЙНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ФАХІВЦІВ
У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Завацька Наталія Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет
ім. В. Даля, кафедра практичної психології
та соціальної роботи, завідувач.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Борисюк Алла Степанівна,
Буковинський державний
медичний університет, кафедра
психології та філософії, завідувач;

кандидат психологічних наук
Білецький Павло Степанович,
Український Північно-Східний Інститут
прикладної та клінічної медицини (м. Суми),
директор.

Захист відбудеться «06» квітня 2024 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Автореферат розісланий «05» березня 2024 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Одним із актуальних напрямів розвитку сучасної психологічної науки є вивчення благополуччя особистості у контексті її професійної діяльності, зокрема у соціономічній сфері, що обумовлено науковим інтересом до можливостей забезпечення професійного здоров'я фахівців та їх професійної успішності загалом. Крім того, тема професійного благополуччя фахівців допомагаючих професій стає особливо затребуваною і з боку психологів-практиків.

Вагомий аспект означеної проблеми пов'язаний, насамперед, із вивченням соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. Це обумовлене тим, що саме вони випробовують велике психоемоційне навантаження і схильні до ризику професійного вигорання, а прогностичні параметри підвищення їх професійного благополуччя особливо важливі у соціальному та суспільному контексті сучасних подій у країні та світі. При цьому ключову роль у розробці науково-обґрунтованих соціально-психологічних програм підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я відіграє його якісна діагностика на початкових етапах та оцінка ефективності проведеного втручання – на етапі моніторингу.

Констатовано, що у більшості випадків з метою оцінки професійного благополуччя фахівців використовуються загально-діагностичні методики, тобто не враховується специфіка професійної діяльності та особливості організаційного контексту. Разом із тим, незважаючи на широкий спектр теоретичних підходів, змістовно пов'язаних із вивченням феномену професійного благополуччя, проблема його вивчення у контексті професійної діяльності фахівців у галузі охорони здоров'я не набула цілісного та системного наукового аналізу, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Крім того, потребують ґрунтовного вивчення існуючі наразі підходи до визначення поняття «професійне благополуччя», основні моделі професійного благополуччя, а також методологічні та методичні питання психологічних досліджень цього феномену. Особливої уваги заслуговує також розробка та реалізація соціально-психологічних програм підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я, метою яких є його зміцнення та зростання.

Актуальність означеної проблеми, її недостатня дослідженість у науковому психологічному просторі, а також соціальна значущість визначили вибір теми дисертаційної роботи: *«Соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами

інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 25 грудня 2015 р.).

Об'єкт дослідження – професійне благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Предмет дослідження – соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично визначити соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Для досягнення мети було висунуто такі **завдання дослідження**:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до проблеми вивчення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

2. Розкрити соціально-психологічні чинники та критерії професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

3. Визначити та систематизувати соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я за його типами і рівнями.

4. Розробити соціально-психологічну програму підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я та оцінити її ефективність.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системно-інтегративного (В. Бочелюк, С. Гарькавець, Є. Гейко, К. Лоренц, І. Пасічник, І. Стенгерс, К. Уїлбер, Г. Хакен, С. Carver, S. Kobasa, R. Moss, J. Schaefer, S. Taylor та ін.), суб'єктно-діяльнісного (Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник, В. Роменець та ін.), індивідуально-орієнтованого (Л. Бінсвангер, Дж. Бьюдженталь, Ю. Джендлін, В. Турбан та ін.), інформаційно-комунікативного (З. Кіреєва, В. Корнієнко, У. Михайлишин, М. Орап та ін.), аксіологічного (А. Борисюк, Ю. Завацький, О. Литвиненко, Р. Шевченко та ін.) підходів, а також постулати і принципи компетентнісного (Н. Гордієнко, Т. Григоренко, І. Зязюн, М. Мруга, Б. Сенюк, D. Blanco, N. Chomsky, T. Hoffman, A. Klein, J. Raven, Z. Shehu, E. Short, L. Spencer та ін.) і процесуально-динамічного (А. Коваленко, Т. Комар, О. Кононенко, О. Лісовий, Л. Пілецька та ін.) підходів в психології; концепції розвитку особистості як активного суб'єкта життєдіяльності (Н. Добровольська, І. Попович, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.); концептуальні положення про розвиток особистості в процесі професійної діяльності (Н. Волянчук, З. Ковальчук, Г. Ложкін, А. Кононенко, О. Шевяков та ін.); дослідницькі положення щодо відповідності особистісних якостей вимогам професії (А. Борисюк, В. Бочелюк, Ж. Вірна, М. Савчин, В. Скребець та ін.) та параметрів професійного благополуччя (І. Бурлакова, Г. Калмиков, М. Корольчук, В. Осьодло, A. Bakker, F. Bonnet, S. Cartwright, C. Cooper, D. Derks, P. Gupta, J. Harter, S. Howard, R. Karasek, O. Meretoja, R. Moore, W. Oerlemans, M. Schultz, I. Siegrist, T. Rath, P. Warr та ін.); компетентнісна

парадигма професійної діяльності (В. Балахтар, І. Жигаренко, Л. Калмикова, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, М. Панов та ін.); положення і принципи активних соціально-психологічних форм і методів роботи (П. Білецький, О. Блискун, О. Бондарчук, Ю. Бохонкова, В. Завацький, Г. Побокіна, М. Тоба, Т. Яценко та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: теоретико-методологічний аналіз наукових концепцій та поглядів з проблеми дослідження соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я (теоретичне моделювання, методи порівняння, систематизації, узагальнення); наукова інтерпретація і синтез емпіричних даних;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування; психодіагностичні методики; констатувальний і формувальний експерименти;

– *статистичні*: результати емпіричного дослідження опрацьовувалися з використанням методів математичної статистики з їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилось упродовж 2015-2023 років на базі науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Українського Північно-Східного Інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми), Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (м. Запоріжжя), Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса), Державного закладу «Луганський державний медичний університет» (м. Рівне), Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці).

У дослідженні взяли участь 152 фахівця у галузі охорони здоров'я віком від 28 до 44 років (70 (46,1%) чоловіків та 82 (53,9%) жінки), які мали стаж професійної діяльності від 5 до 22 років та різні кваліфікаційні категорії.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечена методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягають у тому, що:

– *вперше*: розкрито соціально-психологічні чинники та критерії професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я; виокремлено типи професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я та його варіативні прояви (конструктивний і неконструктивний); виявлено рівні (високий, середній, низький) професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я; визначено та систематизовано соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я; метакогнітивні (особливості суб'єктивної картини кар'єри та професійного самоставлення; специфіка смислів (позитивного, негативного, конфліктного) у

професійній діяльності) та емоційно-особистісні (особливості емоційного інтелекту, оптимізму, емоційного благополуччя, емпатії, рефлексії та впливу перфекціонізму і емоційного вигоряння);

– *розроблено* концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови соціально-психологічної програми підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я, з урахуванням предикторів цього конструкту та у відповідності до його типології і рівнів;

– *дістали подальшого розвитку*: погляди на соціально-психологічні підходи до засобів і технологій підвищення професійного благополуччя фахівців соціономічного профілю, зокрема у галузі охорони здоров'я;

– *поглиблено*: теоретико-методологічні положення стосовно прогностичних критеріїв та детермінант професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я; розробці та апробації соціально-психологічної програми підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я відповідно до метакогнітивних та емоційно-особистісних предикторів, типології та рівнів професійного благополуччя цих фахівців й проведенні оцінки її ефективності.

Теоретично та емпірично обґрунтовані положення дисертації можуть використовуватися для змістовного наповнення соціально-психологічних програм з підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я, а також бути рекомендовані для впровадження у закладах вищої освіти з метою формування та розвитку професійного благополуччя майбутніх фахівців цього профілю.

Результати дослідження **впроваджено** у роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 784/36 від 02.11.2023 р.), Українського Північно-Східного Інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми) (довідка № 0211-1 від 02.11.2023 р.), Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ) (довідка № 01-11-23Ф від 01.11.2023 р.), Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 27/1 від 22.06.2022 р.); у навчально-науковий процес Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 783/15.17 від 02.11.2023 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 42 від 01.11.2023 р.), Державного закладу «Луганський державний медичний університет» (м. Рівне) (довідка від 02.10.2023 р.), Буковинського державного медичного університету (довідка № 13/н-17-17 від 01.11.2023 р.), Комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (м. Запоріжжя) (довідка № 01-22/622 від 01.11.2023 р.) і використовуються у процесі викладання освітніх компонент та спецкурсів «Соціальна психологія», «Ергономіка та психологія праці», «Основи психологічного консультування», «Основи психокорекції» та ін.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском авторки у визначення соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 60%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, семінарах-тренінгах, стажуваннях різного рівня, зокрема на міжнародних: X науково-практичній конференції «Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність» (Мелітополь, 2015 р.), III науково-практичній конференції «Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм» (Сєверодонецьк, 2015 р.), VII науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Сєверодонецьк, 2019 р.), VI-VII науково-практичних конференціях «Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм» (Сєверодонецьк, 2019 р., 2021 р.), 8th International Scientific and Practical Internet-Conference «Modern problems of improve living standards in a globalized world» (Opole, Poland, 2023), IX науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, 2023 р.), International internship «Fundraising and organization of project activities in educational establishments: European experience» (Krakow, Poland, 2023); з міжнародною участю: науково-практичній конференції «Життєві виклики сучасного суспільства: реалії та перспективи» (Київ, 2023 р.), *всєукраїнських*: семінарах-тренінгах «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.) та «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.) у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID), науковому круглому онлайн-столі «Стрес в житті сучасної особистості: надбання та втрати» (Київ, 2023 р.), доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2015-2023 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 16 публікаціях авторки, з яких 2 розділи у колективних монографіях (1 з яких – міжнародна), 6 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях), 8 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 200 найменувань (з них 139 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 224 сторінках, із них 188 сторінок основного тексту. Робота містить 16 таблиць на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію роботи, подано відомості про публікації авторки з теми дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я» розкрито зміст, структуру і моделі конструкту професійного благополуччя; проведено аналіз методологічних проблем вивчення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я у векторі їх професійного розвитку; визначено сучасні підходи до підвищення професійного благополуччя цих фахівців.

Констатовано, що професійне благополуччя є складовою загального психологічного благополуччя особистості, яка займається професійною діяльністю (П. Білецький, А. Борисюк, В. Бочелюк, Н. Волянюк, Г. Ложкін, Л. Пілецька, О. Шевяков та ін.).

Встановлено, що феномен професійного благополуччя є відносно новим для психологічної науки, а у дослідженнях, представлених, здебільшого, у зарубіжній літературі, спостерігається істотне розмаїття у термінах, які його описують: occupational well-being, employee well-being, work-related well-being, job-related well being, well-being at work, well-being at workplace (A. Bakker, F. Bonnet, S. Cartwright, C. Cooper, D. Derks, P. Gupta, J. Harter, T. Rath, C. Ryff, P. Warr та ін.).

З'ясовано, що у науковій літературі представлено різні аспекти позитивного функціонування особистості в організаційному та професійному контекстах, як стан потоку (flow) та процесуальна мотивація (intrinsic motivation), організаційна лояльність (organizational commitment), громадянська поведінка (organizational citizenship behavior), надрольова поведінка (extra-role behavior), причетність до роботи (job involvement), пристрасна відданість роботі (passionate commitment), щастя на роботі (happiness at work) (S. Howard, R. Karasek, O. Meretoja, R. Moore, W. Oerlemans, M. Schultz, I. Siegrist, P. Warr та ін.) тощо. Перелічені конструкти поєднує те, що в їх описі є позитивні установки (аттитюди, відносини) і позитивні переживання, пов'язані з діяльністю (емоції, почуття, настрої, потокові стани). Це підкреслює, з одного боку, зростання інтересу до даної проблематики, а з іншого, – різноманіття принципів та підходів у дослідженнях означеного конструкту, а також нестійкість концептуального апарату, що використовується.

Узагальнено, що наразі професійне благополуччя розглядається як критерій професійної ідентичності та як характеристика діяльності, що може свідчити про ступінь її прийнятності з погляду мотивів та установок особистості фахівця; як процес і стан, які інтегрально відображають діяльність суб'єкта, її умови та результати, а також ставлення суб'єкта до результатів професійної

діяльності; як інтегральне утворення, що включає усвідомлення цінності та смислу професійної діяльності, переживання позитивних емоцій та почуттів, пов'язаних із професією, і відносну відсутність негативних емоцій; як результат спрямованості фахівця на позитивне функціонування в умовах професійної діяльності, що досягнутий за допомогою саморозвитку особистісних якостей, наслідком якого є переживання задоволеності цією діяльністю (С. Fritz, J. Harter, С. Keyes, W. Schaufeli, F. Schmidt, P. Schreurs, S. Sonnentag, T. Taris, J. Van Horn та ін.).

Показано, що одним із відомих підходів до вивчення психологічного благополуччя у контексті професійної діяльності є модель професійного благополуччя Р. Wagг, за яким структуру цього конструкту формують такі первинні компоненти: емоційне благополуччя (affective wellbeing), прагнення до зростання та розвитку (aspiration), автономія (autonomy) та компетентність (competence), які узагальнюються в один інтегральний показник «загальне функціонування» (integrated functioning), що характеризує особистість професіонала загалом. При цьому особлива увага приділяється такому компоненту, як емоційне благополуччя, що розглядається у векторі інтенсивності пов'язаних із діяльністю почуттів, відповідно до таких ключових вимірів: задоволення/відсутність задоволення; комфорт/тривожність; ентузіазм /депресія.

Наголошується, що у наукових доробках приділяється значна увага вивченню чинників, які впливають на професійне благополуччя (І. Бурлакова, Ж. Вірна, І. Жигаренко, Л. Калмикова, А. Кононенко, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, М. Панов, В. Скребець та ін.). При цьому більшість дослідників спираються на традиції екологічного підходу до вивчення професійного стресу та здоров'я, в основі якого лежить парадигма відповідності у системі «особистість – середовище». У цій парадигмі професійне благополуччя розглядається як результат балансу між вимогами середовища (фізичного, професійного, соціального) та наявними у фахівця ресурсами і робиться акцент на організаційні чинники та фактори, пов'язані з умовами і змістом професійної діяльності. Так, основні підходи до вивчення характеристик робочого середовища, які використовуються у зарубіжних дослідженнях професійного благополуччя, – це модель вимог та контролю Р. Карасека (Job Demand-Control Model, JD-C); модель характеристик роботи Олдхема-Хакмана (Hackman-Oldham Job Characteristics Model); модель робочих вимог та ресурсів (The Job Demands-Resources model, JD R); модель дисбалансу зусиль та підкріплення І. Зігріста (Effort-Reward Imbalance Model, ERI). Незважаючи на різницю між даними підходами, всі описані моделі припускають наявність лінійного зв'язку між характеристиками діяльності та параметрами професійного благополуччя. На відміну від них, у моделі Р. Wagг постулюється наявність нелінійного зв'язку між характеристиками професійного завдання та рівнем психічного здоров'я фахівця, як складової його професійного благополуччя.

На основі узагальнення поглядів на зміст, структуру та моделі означеного конструкту, професійне благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я визначено як інтегральний показник їх позитивного функціонування (як

індивіда, особистості, суб'єкта діяльності) у професійній сфері, що включає емоційний, когнітивний, поведінковий та діяльнісний компоненти, які характеризують ставлення фахівця до себе як до професіонала, до своєї професії, до професійного середовища та організаційного контексту у ньому.

Підкреслюється, що професійне благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я слід розглядати як критерій їх професійної ідентичності і показник адаптації до професійної діяльності та професійної групи, так і характеристику усвідомлення та прийняття професійних цінностей, а також як особистісний критерій професійного здоров'я. Водночас показано, що оцінка професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я найчастіше обмежується показниками захопленості роботою та загального психологічного благополуччя, а сучасні підходи до підвищення професійного благополуччя цих фахівців не враховують повною мірою його прогностичних параметрів та детермінант.

Зазначене артикулює необхідність визначення соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я з метою розробки дієвої програми його підвищення.

У **другому розділі «Емпіричне дослідження соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я»** висвітлено основні етапи дослідження, обґрунтовано репрезентативність вибірки; здійснено аналіз психодіагностичного інструментарію та його відповідності завданням дослідження; наведено методи кількісної обробки отриманих даних; проведено констатувальний експеримент та узагальнено його результати.

На *першому етапі* емпіричного дослідження вивчення соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я було зосереджене на з'ясуванні особливостей суб'єктивної картини кар'єри та професійного самоставлення цих фахівців, як прогностичних показників їх професійного благополуччя.

З цієї метою були задіяні методики «Інтегральна задоволеність працею» (М. Фетіскін, В. Козлов, Г. Мануйлов); тест смисложиттєвих орієнтацій (Д. Леонт'єв); опитувальник професійного самоставлення та шкала задоволеності кар'єрою (К. Карпінський); методика оцінювання п'ятирічних інтервалів кар'єри та каузометрія професійної кар'єри (Т. Гіжук).

Встановлено взаємозв'язок між задоволеністю кар'єрою та професійним самоставленням респондентів: з одного боку, задоволеність власною кар'єрою призводить до підвищення задоволеності собою як її суб'єктом, з іншого – специфічні особливості професійного самоставлення зумовлюють задоволеність кар'єрою, що підвищує професійне благополуччя (параметрами суб'єктивної картини кар'єри визначається від 15,7% до 17,8% дисперсії професійного самоставлення; впливом з боку суб'єктивної картини кар'єри обумовлено від 16,9% до 18,4% дисперсії задоволеності кар'єрою). Крім того, емпіричні значення статистичних критеріїв χ^2 ($\chi^2(9)=69,48$, $p=0,01$) та коефіцієнта сполученості Пірсона ($C=0,41$) вказують на наявність статистично

значущого зв'язку між типом професійного благополуччя та кваліфікаційною категорією фахівців у галузі охорони здоров'я.

З'ясовано, що професійне благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я обумовлюють: високий професійно-психологічний вік; сприйняття поточного життєвого періоду як значущого, а кар'єри в цілому подієво насиченою; професійний оптимізм, який полягає у тому, що фахівець сприймає власну кар'єру як процес професійного зростання; вміння виділити найбільш значущі події професійного життя та здатність бачити причинні і цільові зв'язки між ними; сприйняття професійного життя як безперервного, цілісного шляху у напрямку реалізації власних кар'єрних цілей; узгодженість хронологічного та професійно-психологічного віку.

Диференціація поєднання різних варіантів загального показника професійного самоставлення з задоволеністю професійною кар'єрою дозволила виокремити якісно специфічні типи професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я: професійно благополучних (конструктивний варіант (задоволеність власною кар'єрою, як сукупністю професійних досягнень і собою, як суб'єктом власного професійного шляху) і неконструктивний варіант (високий рівень задоволеності кар'єрою при низькому рівні загального показника позитивності професійного самоставлення або навпаки)) та професійно неблагополучних фахівців, які зазнають виражене невдоволення кар'єрою і собою як суб'єктом професійної діяльності.

Зважаючи на те, що професійне благополуччя фахівця визначається специфікою вибору професії та успішністю у професійній діяльності, необхідним вважалось з'ясування особливостей побудови професійної кар'єри. З цією метою були задіяні шкала психологічного благополуччя (С. Ryff, адаптація П. Фесенко, Т. Шевеленкової), шкала працезалежності (С. Andreassen, М. Griffiths, J. Hetland, S. Pallesen), шкала макіавеллізму особистості (R. Christie, F.L. Geis, адаптація В. Знакова), анкета на виявлення ставлення фахівців у галузі охорони здоров'я до кар'єри та визначення таких стратегій поведінки, як самореалізація, маніпулювання, трудоголізм.

За результатами кластерного аналізу було виділено кластери, що визначають особливості стратегій поведінки фахівців у галузі охорони здоров'я при побудові кар'єри.

Кластер 1. Рациональна стратегія побудови кар'єри, спрямована на самореалізацію фахівця, яка розглядається у межах екзистенційної психології як наслідок втілення смислу, інтенційності життя.

Кластер 2. Нераціональні стратегії поведінки, які характеризуються ризиком розвитку трудоголізму або схильністю до маніпулювання та можуть призвести до небажаних для фахівця наслідків при побудові кар'єри. Ці стратегії об'єднані зі шкалою «баланс афекту», що розглядається як полярна міра психологічного благополуччя.

Під час проведення кореляційного аналізу було виявлено взаємозв'язок раціональної стратегії побудови кар'єри (самореалізація) з такими компонентами благополуччя, як управління середовищем ($r=308$; $p=0,002$),

осмислення життя ($r=0,349$; $p=0,001$), людина як відкрита система ($r=0,319$; $p=0,001$).

На *другому етапі* емпіричного дослідження визначалася специфіка смислів у професійній діяльності фахівців у галузі охорони здоров'я у прогнозі їх професійного благополуччя. Для дослідження рівнів розвитку професійного благополуччя респондентів було використано первинну версію методики оцінки професійного благополуччя (МОПБ) (Л. Августова, Є. Рут). З метою діагностики особистісного смислу професійної діяльності як основи дослідження значущих відносин у професії ми скористалися опитувальником «Метафори професійної діяльності» (МПД) (К. Карпінський, Т. Гіжук).

Метою емпіричного дослідження на цьому етапі дослідження була перевірка припущення про те, що смисли професійної діяльності (значущі відносини у професії) впливатимуть на рівень професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Встановлено, що по вибірці переважає середній рівень професійного благополуччя (у 69,1% фахівців). У 5,9% респондентів виявлено низький та у 25,0% фахівців – високий рівень професійного благополуччя. За окремими параметрами професійного благополуччя відрізняються високим рівнем показники за шкалами: «професійні цілі» (18,4%), «позитивні відносини у колективі» (17,7%) і «професійне зростання» (15,1%).

Для розуміння значущості відмінностей показників респондентів з різним рівнем професійного благополуччя було проведено порівняльний аналіз за допомогою непараметричного статистичного критерію Н-Крускала-Уолліса.

Виявлено статистично значущі відмінності ($p \leq 0,001$) за показниками: автономності у професійній діяльності (Немп=21,675); професійних цілей (Немп=13,232); професійного зростання (Немп=10,579); позитивних відносин у колективі (Немп=35,907); задоволеності рівнем компетентності (Немп=24,221); задоволеності професійними досягненнями (Немп=24,631) та за загальним показником професійного благополуччя (Немп=49,856). Отже, загалом професійна діяльність у галузі охорони здоров'я для більшості фахівців усвідомлена і наділена змістом, вона спрямована на побудову та підпорядкування професійного життям суб'єктивно прийнятним цілям.

Визначено, що за показником «захопленість професією» спостерігається вираженість середнього та високого рівнів, які становлять у сукупності 85,5% (54,6% та 30,9% відповідно). Це вказує на те, що фахівці у галузі охорони здоров'я захоплені професійною діяльністю. Вони застосовують робочий процес як засіб для професійного саморозвитку і професійного зростання. Натомість, у фахівців з низьким рівнем захопленості професією (14,5%) та у тих, які відчувають розчарування у професії (3,3%) або мають відчуження до професії (4,6%) показники професійного розвитку та професійних цілей значно нижчі від інших ($p \leq 0,05$).

Констатовано, що позитивний професійний смисл Я об'єктивно сприяє успішній реалізації професійної діяльності фахівців у галузі охорони здоров'я, полегшує спілкування, оптимізує побудову кар'єри, що підвищує рівень їх

професійного благополуччя (на протигагу негативному та конфліктному професійному смислу Я).

Третій етап емпіричного дослідження був присвячений оцінці емоційно-особистісних предикторів професійного благополуччя (особливостей емоційного інтелекту, оптимізму, емоційного благополуччя, емпатії, рефлексії), а також виявленню впливу перфекціонізму та емоційного вигорання як прогностичних параметрів професійного благополуччя.

В якості діагностичного інструментарію були використані оновлений Оксфордський опитувальник щастя та опитувальник «Задоволеність життям» (Н. Мельникова), опитувальник «Емоційний інтелект» (Н. Холл), методика «Індекс життєвої задоволеності» (Б. Ньюгартен, адаптація М. Паніна); шкала психологічного благополуччя (С. Ruff, адаптація П. Фесенко, Т. Шевеленкової); методика діагностики рівня емпатійних здібностей (В. Бойко); методика «Міжособистісний індекс реактивності» (IRI) (М. Девіс, адаптація Н. Будаговської, С. Дубровської, Т. Карягіної).

З'ясовано, що у фахівців з високим рівнем емоційного інтелекту послідовність у досягненні цілей позитивно взаємопов'язана з емоційною поінформованістю ($r=0,676$; $p=0,004$); а самомотивація – з їх позитивним самоставленням ($r=0,541$; $p=0,038$). Загалом, цим респондентам властива послідовність у досягненні цілей, що змушує їх простежувати і контролювати свої емоції; їм властиве прагнення до досягнень за допомогою власних зусиль, вони шукають різні способи у мотивуванні себе, що призводить до позитивного самосприйняття та професійного благополуччя в цілому.

Констатовано, що оптимізм є важливим ресурсом особистісного потенціалу фахівців із високим рівнем професійного благополуччя, який впливає на якість їх емоційного життя та є важливою складовою професійного благополуччя. Виявлено, що цим фахівцям властиві більш ефективні способи подолання стресових ситуацій, позитивний погляд на навколишній світ, своє місце у ньому, оцінювання власної професійної успішності.

Визначено, що фахівців із високим рівнем професійного благополуччя відрізняють вищі за середні показники емоційного благополуччя ($\chi^2=5,478$; $p\leq 0,01$); у них переважає позитивний емоційний фон і задоволеність професійним життям, порівняно з респондентами з низьким і середнім рівнями професійного благополуччя, яким притаманні середні ($\chi^2=8,326$; $p\leq 0,01$) та низькі ($\chi^2=7,294$; $p\leq 0,01$) показники емоційного благополуччя відповідно.

Показано, що рівень прояву емпатії фахівців залежить від співвідношення у її загальній структурі окремих компонентів: спрямованості уваги та мислення на стан іншої людини; здатності співпереживати і співчувати як у звичайних умовах, так і в умовах невизначеності, актуалізуючи свій попередній досвід; готовності до взаємодії та спілкування; вміння створити атмосферу довіри та відкритості. Встановлено, що фахівці з високим рівнем професійного благополуччя відрізняються середнім, допустимим у професійній діяльності, рівнем емпатії, без схильності до емоційного вигорання. Виявлено, що у фахівців із середнім та високим рівнями професійного благополуччя

знижуються показники за шкалами децентрації, емпатійної турботи та залишаються фактично без змін показники за шкалою особистісного дистресу.

З'ясовано, що фахівців з високим рівнем професійного благополуччя відрізняє здатність до рефлексії (соціально-перцептивної, комунікативної та особистісної), зокрема, у вирішенні конфліктних ситуацій у професійній взаємодії. Їм притаманна постійна перевірка власних якостей, позицій; адекватна оцінка своїх дій, вміння помічати позитивні та негативні реакції оточуючих та визначати їх причини, що допомагає продуктивно вирішувати конфлікти та сприяє професійному благополуччю.

Подальший аналіз емоційно-особистісних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я був присвячений з'ясуванню впливу перфекціонізму та емоційного вигорання, як прогностичних показників їх професійного благополуччя.

Підкреслюється, що вираженість синдрому емоційного вигорання визначається низкою особистісних властивостей, зокрема перфекціонізмом. Методами збору емпіричних даних виступили багатовимірна шкала перфекціонізму (Р. Hewitt, G. Flett, адаптація І. Грачової), а також методика діагностики рівня емоційного вигорання (В. Бойко).

Розглянуто особливості прояву перфекціонізму у підгрупах фахівців з різними рівнями професійного благополуччя. Встановлено, що у фахівців з високим рівнем професійного благополуччя показники вираженості перфекціонізму представлені у такий спосіб: 14,5% респондентів мають високий рівень перфекціонізму, 25,0% – середній та 60,5% – низький його рівні. Натомість у респондентів із середнім і низьким рівнями професійного благополуччя отримано такі дані: високий рівень перфекціонізму відзначається у 62,5% фахівців, середній – у 24,3%, низький – у 13,2%. Отже, високий рівень перфекціонізму переважає у респондентів із середнім і низьким рівнями професійного благополуччя ($\chi^2=6,27$; $p\leq 0,01$), а низький – у фахівців із високим його рівнем ($\chi^2=9,642$; $p\leq 0,01$).

Визначено, що у респондентів із високим рівнем професійного благополуччя значення показника емоційного вигорання розподілилися так: 9,2% фахівців виявили високий рівень емоційного вигорання, 38,2% середній і 52,6% низький рівень. У фахівців із середнім і низьким рівнями професійного благополуччя значення за показниками емоційного вигорання дещо інші: у 50,7% респондентів виявлено високі показники емоційного вигорання, у 26,3% – середні та у 23,0% – низькі значення. Отже, високі показники емоційного вигорання виявляють фахівці із середнім і низьким рівнями професійного благополуччя ($\chi^2=9,357$; $p\leq 0,05$). У респондентів із високим рівнем професійного благополуччя відзначаються нижчі значення показників емоційного вигорання ($\chi^2=4,029$; $p\leq 0,05$), порівняно з фахівцями з середнім і низьким рівнями професійного благополуччя.

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були враховані при побудові соціально-психологічної програми підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

У третьому розділі «Соціально-психологічні засади підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я» розкрито концептуальні основи та зміст соціально-психологічної програми підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я і здійснено оцінку її ефективності.

На формуальному етапі дослідження було розроблено соціально-психологічну програму підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

При побудові програми були задіяні принципи: системності, інтерактивності, цілісності, практичної спрямованості, перспективності. В основу програми було покладено й принцип поетапності розвитку групи та поступовості у глибині розуміння себе кожним її учасником. Програма була розрахована на 72 години (10 зустрічей по 6 годин) один раз на тиждень і містила мотиваційно-настановчий, формуально-розвивальний і аналітико-моніторинговий блоки.

Під час розробки програми було взято за основу теорію соціально-психологічного тренінгу (О. Бондарчук, Л. Карамушка та ін.), а у побудові блоків програми ми спиралися на структуру психологічного благополуччя у професійній діяльності (К. Ріфф та ін.); на розуміння особливостей групової психотерапії (Р. Кочунас, К. Рудестам та ін.); на положення та прийоми позитивної психології, а також теорію і практику емоційно-образної психотерапії (І. Бонівелл та ін.), на психотерапевтичний метод роботи зі станами (С. Гейко, Т. Яценко та ін.).

Констатовано, що серед прийомів, методик та технік роботи, задіяних у межах запропонованої програми, ефективними виявилися: розвиток присутності через виявлення та аналіз прихованого неприйняття до члена групи, конфлікту; поглиблення присутності з екзистенційної точки зору (утримання учасників в усвідомленні глибокого духовного процесу, що долає звичні обмеження; набуття здатності цінувати та поважати унікальність Іншого); посилення процесу внутрішнього пошуку (допомога йти глибше повсякденних турбот та поверхневих емоцій, здійснювати безпосередній та глибокий доступ до свого досвіду); робота з опором (визначення виникаючих «прямо зараз» блоків, що обмежують доступ до власної особистості та професійного досвіду); робота з метафорами та емоційними образами; використання історій, притч та інших метафоричних послань для розширення сприйняття, нового погляду на хронічну проблему, виявлення особистісних ресурсів; прийоми короткострокової позитивної психотерапії (ідентифікація себе та своєї психологічної проблеми через метафору); психологічні прийоми («Пройшло кілька років...», «Я зрозумію, що Це сталося колись...», «Це буде виглядати як...»); прийоми та техніки арт-терапії (аналіз внутрішнього світу через рисункові техніки «Образний автопортрет»; схематичний аналіз особливостей структурування часу та життя; варіантів життя (Дж. Келлог та ін.); аналіз сторін особистості («Внутрішня дитина», «Внутрішній батько», «Поранена дитина», «Поранений цілитель» М. Гулдінг, Р. Гулдінг, К. Юнг).

При проведенні формувального експерименту 9 учасників з низьким та 20 учасників із середнім рівнями професійного благополуччя увійшли до експериментальної групи (ЕГ) та 25 учасників із середнім рівнем професійного благополуччя склали контрольну групу (КГ). Відбір учасників у групи відбувся за принципом добровільності. Учасники КГ не залучалися до системних програмних заходів.

Порівняння результатів I та II діагностичних зрізів (до та після формувального етапу дослідження відповідно) в учасників ЕГ було проведено за допомогою критерію Вілкоксона. Виявлено статистично значущі зміни за показниками: автономності у професійній діяльності ($Z=2,109$; $p=0,038$), задоволеності рівнем компетентності ($Z=4,913$; $p=0,001$) та професійними досягненнями ($Z=4,764$; $p=0,001$); професійного розвитку (професійних цілей) ($Z=3,531$; $p=0,002$); позитивних відносин у колективі ($Z=4,117$; $p=0,001$) та позитивного професійного смислу Я ($Z=4,207$; $p=0,001$); задоволеності професійною кар'єрою ($Z=2,589$; $p=0,004$); рефлексивності ($Z=3,574$; $p=0,001$); професійного оптимізму ($Z=4,601$; $p=0,000$); інтегрального рівня емоційного інтелекту ($Z=5,585$; $p=0,000$); загальних показників позитивності професійного самоставлення ($Z=4,712$; $p=0,001$) та професійного благополуччя ($Z=4,677$; $p=0,000$).

Показано, що у досліджуваних ЕГ статистично значуще знизилася показники розчарування у професії та відчуження від професії ($p<0,05$), що сприяло розширенню можливостей превенції професійних помилок, розвитку критичного мислення та, як наслідок, підвищенню професійного благополуччя.

Проведено оцінку вираженості таких показників професійного благополуччя учасників ЕГ, як позитивне ставлення до професії ($Z=5,417$; $p=0,001$), самоповага у професії ($Z=4,779$; $p=0,000$), самовпевненість у професії ($Z=4,594$; $p=0,001$), самоприхильність у професії ($Z=5,632$; $p=0,001$), самооцінка особистісного зростання у професії ($Z=5,498$; $p=0,001$), за якими вони значущо відрізняються від показників учасників КГ.

Встановлено статистично значущі відмінності за показниками професійного благополуччя учасників ЕГ та КГ (оцінку проведено за допомогою критерію Манна-Уїтні). З'ясовано, що учасники ЕГ, на відміну від учасників КГ, мають вищий рівень професійного благополуччя загалом ($U=1115$; $p=0,001$), а також таких його показників, як насиченість суб'єктивної картини кар'єри значущими подіями ($U=1236$; $p=0,024$), узгодженість хронологічного та професійно-психологічного віку ($U=1058$; $p=0,001$). Учасники ЕГ, на відміну від учасників КГ, більш мотивовані до формування професійно-суб'єктної позиції ($U=226,7$; $p=0,000$); відрізняються підвищеним рівнем емоційного благополуччя ($U=269,4$; $p=0,000$) та емпатії ($U=0,009$; $p=0,006$).

Учасники ЕГ також демонстрували раціональну стратегію побудови кар'єри, спрямовану на самореалізацію ($U=271,3$; $p=0,001$) і емоційну стабільність ($U=242$; $p=0,000$).

Загалом розроблена і апробована в ході формувального експерименту соціально-психологічна програма показала свою дієвість, оскільки учасники,

які були залучені до її заходів, виявили більш високий рівень професійного благополуччя, у порівнянні з учасниками КГ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми визначення соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я і зроблено такі висновки.

1. Проведений теоретико-методологічний аналіз наукових підходів до проблеми професійного благополуччя показав багатоплановість вивчення цього психологічного феномену у сфері професійної діяльності особистості. На основі узагальнення поглядів на зміст, структуру та моделі означеного конструкту, професійне благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я визначене як інтегральний показник їх позитивного функціонування (як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності) у професійній сфері, що включає емоційний, когнітивний, поведінковий та діяльнісний компоненти, які характеризують ставлення фахівця до себе як до професіонала, до своєї професії, до професійного середовища та організаційного контексту у ньому. При цьому емоційний компонент обумовлює задоволеність фахівців у галузі охорони здоров'я професійною діяльністю, а також емоційні складові їх самооцінки та ставлення до професійного середовища; здатність до збереження емоційної рівноваги; когнітивний компонент містить ціннісно-сміслові орієнтації цих фахівців, їх усвідомлене ставлення до професії як до засобу самореалізації; поведінковий компонент відбиває спрямованість фахівців у галузі охорони здоров'я на пошук можливостей для реалізації власного індивідуального ресурсу, диференційований підхід до вибору форм адаптації у професійному середовищі, а також здатність до автономії; діяльнісний компонент включає спрямованість цих фахівців на підвищення професійної компетентності та власної ефективності і отримання від цього задоволення; здатність до налагодження позитивних відносин у професійній групі.

2. Розкрито соціально-психологічні чинники та критерії професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. Показано, що особливості професійного благополуччя цих фахівців обумовлені системою соціально-психологічних чинників, класифікація яких передбачає виділення таких груп: зовнішні, організаційні (організаційний контекст, специфіка професійної діяльності, характеристики професійного завдання); преморбідні (темперамент, базові властивості, позитивні риси характеру), міжособистісні (здатність налагоджувати та підтримувати позитивні відносини, шквуватися про благополуччя інших), суб'єктивно-особистісні (емоції та когнітивна сфера: ціннісно-сміслові та мотиваційно-потребнісні особливості, система відносин). Сукупна взаємодія цих чинників у напрямі позитивної активності та функціонування особистості фахівця у галузі охорони здоров'я в умовах професійної діяльності забезпечує стійке відчуття професійного благополуччя. При цьому слід враховувати, що організаційні чинники впливають на стан професійного благополуччя через систему суб'єктивних оціночних суджень і

систему відносин особистості фахівця, а вплив індивідуально-типологічних чинників обумовлений також ціннісно-смыслову надбудову та мотиваційно-потребнісною спрямованістю його особистості.

Показано, що критеріями оцінки професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я виступають задоволеність професійною діяльністю та залученість до роботи, а також автономність, компетентність, професійне зростання, позитивні відносини з колегами, професійні цілі, самоприйняття себе як професіонала.

3. Визначено і систематизовано соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я та підкреслено необхідність сукупного виміру різновекторних прогностичних параметрів професійного благополуччя цих фахівців, як на рівні одиничних (когнітивних, конативних, емотивних), так і узагальнених показників, як сукупності одиничних, та інтегральних характеристик, що виражаються у їх загальному професійному благополуччі. Зважаючи на зазначене, проведено емпіричне дослідження соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я: *метакогнітивних* (оцінка суб'єктивної картини кар'єри і професійного самоствавлення; визначення смислів (позитивного, негативного, конфліктного) у професійній діяльності) та *емоційно-особистісних* (визначення особливостей емоційного інтелекту, оптимізму, емоційного благополуччя, емпатії, рефлексії та впливу перфекціонізму і емоційного вигоряння).

З'ясовано, що фахівці з високим та середнім рівнями професійного благополуччя склали групу професійно благополучних (з конструктивним його варіантом), яких відрізняє задоволеність професійною кар'єрою, позитивне професійне самоствавлення і позитивний професійний смисл Я, високий професійно-психологічний вік та його узгодженість з хронологічним віком, професійний оптимізм, емоційне благополуччя, здатність до емпатії та рефлексії (соціально-перцептивної, комунікативної, особистісної). Фахівці з низьким рівнем професійного благополуччя склали групу з неконструктивним варіантом професійного благополуччя та професійно неблагополучного його типу, які мають в якості провідних протилежні наведеним характеристики.

4. Розроблено соціально-психологічну програму підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я, зміст якої визначався системою взаємопов'язаних та послідовних структурних блоків (мотиваційно-настановчого, формувально-розвивального і аналітико-моніторингового), об'єднаних для реалізації провідної мети та завдань програми. Констатовано, що підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я у межах запропонованої програми забезпечене за умов дотримання принципів системності, інтерактивності, цілісності, практичної спрямованості, перспективності, поетапності розвитку.

Дієвість запропонованої програми підтверджена зростанням показників автономності у професійній діяльності, задоволеності рівнем професійної компетентності та професійними досягненнями; професійного розвитку (професійних цілей); позитивних відносин у колективі та позитивного

професійного смислу Я; рефлексивності; самооцінки особистісного зростання у професії; професійного оптимізму; інтегрального рівня емоційного інтелекту; емоційного благополуччя; загальних показників позитивності професійного самоствалення та професійного благополуччя.

Перспективи подальшого дослідження пов'язані з завданнями вивчення динаміки і соціально-психологічних механізмів розвитку професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я на різних етапах їх професіоналізації. Важливою вбачається також необхідність розробки медико-соціальних та психотехнологій оптимізації професійного благополуччя фахівців-медиків відповідно до їх гендерних особливостей, різновиду спеціалізації і медичної установи, що дозволить краще зрозуміти природу професійного благополуччя як психологічного явища.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях авторки:
Монографії:

1.1. Шевченко О.Л. Складові особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю / Соціально-психологічні засади особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічного профілю: монографія / За наук. ред. Н.Є. Завацької, І.Є. Жигаренка. К.: ПВТП «LAT&K», 2023. С. 94-107. ISBN 978-617-7699-29-2 (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті складових особистісно-професійної адаптації фахівців соціономічної галузі*).

1.2. Rudyi-Trypolskyi V., Zavatska N., Shevchenko O. Social-psychological predictors of improving the quality of life and professional well-being of specialists in the field of health protection under conditions of uncertainty. Quality of Life in Global and Local Contexts: Values, Innovation, and Multidisciplinary Dimensions: monograph. Scientific editors: Nestorenko T., Pokusa T. Opole: The Academy of Applied Sciences – Academy of Management and Administration in Opole, 2023. P. 137-150. ISBN 978-83-66567-53-5 (*Особистий внесок авторки полягає у розкритті соціально-психологічних предикторів підвищення якості життя та професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я в умовах невизначеності*).

Статті у наукових фахових виданнях:

2.1. Шевченко О.Л. Методологічні питання дослідження феномену професійного благополуччя в психології. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2016. № 2 (40). С. 212-220.

2.2. Шевченко О.Л. До проблеми діагностики та психологічного забезпечення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 374-381.

2.3. Шевченко О.Л. Суб'єктивна картина кар'єри як чинник професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені*

Володимира Даля. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 1(48). С. 321-331.

2.4. Ковальчук З.Я., Шевченко О.Л. Особистісна рефлексія як маркер емоційного благополуччя лідера різних соціокультурних середовищ: поведінкові стратегії в умовах кризового суспільства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна: зб. наук. праць*. Львів: ЛьвДУВС, 2023. Вип. 2. С. 41-48. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті маркерів емоційного благополуччя особистості у векторі її поведінкових стратегій в умовах кризового суспільства).

2.5. Dobrovolska N.A., Zavatska N.Ye., Shevchenko O.L. Example problems of preserving personal psychological health. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 3 (62). Т. 1. С. 81-88. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні шляхів збереження психологічного здоров'я особистості як чинника її професійного благополуччя).

2.6. Шевченко О.Л., Лукашов О.О., Сафонова С.О., Завацька Н.Є. Соціально-психологічний аналіз результатів розвитку соціальної відповідальності особистості, її Я-концепції та професійного благополуччя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 3 (62). Т. 2. С. 126-147. (Особистий внесок авторки полягає у проведенні соціально-психологічного аналізу результатів розвитку професійного благополуччя особистості).

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:

3.1. Завацький Ю., Жигаренко І., Шевченко О. Теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми суб'єктивного благополуччя особистості. *Інституціональні перетворення в суспільстві: світовий досвід і українська реальність: зб. наук. статей за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Мелітополь, 11-13 вересня 2015 р.) / за заг. ред. М.М. Радевої. Мелітополь: ТОВ «Колор Принт», 2015. С. 143-145. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті взаємозв'язку професійного благополуччя особистості з її суб'єктивним благополуччям).

3.2. Шевченко О.Л. Взаємозв'язок психологічного благополуччя та професійного розвитку особистості. *Актуальні питання соціальної та практичної психології у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 23-24 січня 2015 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. С. 169-171.

3.3. Шевченко О.Л. Подолання психологічних бар'єрів та мотивація досягнень у підвищенні професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. *Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 28-29 листопада 2019 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 147-150.

3.4. Шевченко О.Л. Проблематика професійного розвитку фахівця у галузі охорони здоров'я у векторі його професійного благополуччя. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції*

(м. Северодонецьк, 5-6 грудня 2019 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. С. 195-201.

3.5. Шевченко О.Л. Особистісні ресурси, емоційний інтелект та оптимізм як фактори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. *Актуальні питання здоров'я збереження у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 29-30 грудня 2021 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2021. С. 137-139.

3.6. Shevchenko O.L. Problems of studying professional well-being in modern society. *Стрес в житті сучасної особистості: надбання та втрати: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 16 травня 2023 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. С. 60-61.

3.7. Shevchenko O.L. The problem of studying professional well-being in modern psychology. *Життєві виклики сучасного суспільства: реалії та перспективи: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 09-10 листопада 2023 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. С. 59-60.

3.8. Шевченко О.Л. Конструкт «професійне благополуччя»: соціально-психологічний вектор. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26-27 грудня 2023 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2023. С. 261-263.

АНОТАЦІЇ

Шевченко О.Л. Соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України, Київ, 2024.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню соціально-психологічних предикторів професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я.

Розкрито соціально-психологічні чинники та критерії професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. Виокремлено типи професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я та його варіативні прояви (конструктивний і неконструктивний). Виявлено рівні (високий, середній, низький) професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я. Визначено та систематизовано соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я: метакогнітивні (особливості суб'єктивної картини кар'єри та професійного самоставлення; специфіка смислів (позитивного, негативного, конфліктного) у професійній діяльності) та емоційно-особистісні (особливості емоційного

інтелекту, оптимізму, емоційного благополуччя, емпатії, рефлексії та впливу перфекціонізму і емоційного вигорання).

Розроблено концептуальні й змістовно-процесуальні засади побудови соціально-психологічної програми підвищення професійного благополуччя фахівців у галузі охорони здоров'я, з урахуванням предикторів цього конструкту та у відповідності до його типології і рівнів.

Ключові слова: *фахівці у галузі охорони здоров'я, професійна діяльність, професійне благополуччя, соціально-психологічні предиктори професійного благополуччя.*

Shevchenko O.L. Socio-psychological predictors for the healthcare professionals' occupational well-being. – Qualification scholarly work published as manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.05 – Social Psychology; Psychology of Social Work. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2024.

The dissertation study aims to determine the socio-psychological predictors for the healthcare professionals' occupational well-being.

The socio-psychological factors and criteria of occupational well-being of the healthcare professionals are identified. The types of occupational well-being of healthcare professionals and its different characteristics (constructive and non-constructive) are differentiated. The level (high, medium, low) of occupational well-being of healthcare professionals was determined. The socio-psychological predictors for the occupational well-being of healthcare professionals were identified and systematised: metacognitive (characteristics of the subjective image of the career and the professional self-image; specificity of meanings (positive, negative, conflict) in the professional activity) and emotional-personal (characteristics of emotional intelligence, optimism, emotional well-being, empathy, reflection and the influence of perfectionism and emotional burnout).

The conceptual and content-procedural bases for the construction of a socio-psychological programme to improve the occupational well-being of health professionals were developed, taking into account the predictors of this construct and in accordance with its typology and levels.

The effectiveness of the proposed programme is confirmed by the growth of indicators in professional activity autonomy, satisfaction with the occupational competence and professional performance, professional development (professional goals), positive relationships in the team and a positive professional identity, reflexivity, self-assessment of personal growth in the profession, occupational optimism, holistic level of emotional intelligence, emotional well-being and general indicators of a positive self-image and occupational well-being.

Key words: *healthcare professionals, professional activity, occupational well-being, socio-psychological predictors of occupational well-being.*

Підписано до друку 20.02.2024 р.
ф. 60х90/16, ум. др. арк. 0,9
Зам. 20/02/29-04/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net